

Nowe stanowiska przezierników (Lepidoptera: Sesiidae)
z zachodniej części Ziemi Kłodzkiej

New records of clearwing moths (Lepidoptera: Sesiidae) from the western
part of the Kłodzko Land

Marek BĄKOWSKI

Zakład Zoologii Systematycznej UAM, Umultowska 89, Poznań 61-614;
e- mail: bakowski@amu.edu.pl

ABSTRACT: New data on the occurrence of 11 species of Sesiidae from the western part of the Kłodzko Land are presented.

KEY WORDS: Lepidoptera, Sesiidae, clearwing moths, faunistics, SW Poland.

Przezierniki (Sesiidae) Ziemi Kłodzkiej z wyjątkiem Gór Bystrzyckich są słabo poznane. STEPHAN (1924) podaje z byłego hrabstwa kłodzkiego 11 gatunków Sesiidae. Jednak ze względu na brak materiałów dowodowych i niejasność informacji źródłowych, należy poddać w wątpliwość występowanie na omawianym obszarze pewnych gatunków, wskazanych przez tego autora. Do takich gatunków można zaliczyć: *Sesia bembeciformis* HBN., *Synanthedon stomoxyformis* HBN. i *Chamaesphecia leucopsiformis* ESP.. *Synanthedon cephiiformis* OCH. został podany z Gór Sowich.

W ostatniej dekadzie znacznie wzrosło w Polsce zainteresowanie przeziernikami. Z pewnością związane to jest z możliwością odłowu samców Sesiidae przy pomocy szeroko dostępnych syntetycznych feromonów płciowych. Efektem tego jest między innymi stwierdzenie nowych stanowisk przedstawicieli tej rodziny w Sudetach, głównie w Górach Bystrzyckich (KOKOT 2005, 2006, 2007; KOKOT, MALKIEWICZ 2006). W trakcie tych badań

stwierdzono nowy gatunek dla fauny Polski – *Synanthedon soffneri* ŠPATENKA1983 (KOKOT 2005). Odkrycie to skłoniło autora do podjęcia badań rozsiedlenia tego gatunku w zachodniej części Ziemi Kłodzkiej, głównie w górach Bystrzyckich.

W trakcie badań rozsiedlenia *S. soffneri* w zachodniej części Ziemi Kłodzkiej, prowadzonych w dniach 8–11 VI 2007, stwierdzono obecność 11 gatunków przezierników. Poszukiwania tych motyli były prowadzone głównie przy pomocy syntetycznych feromonów, wyprodukowanych w Plant Research International (PRI – Wageningen, Holandia) oraz w University of Agricultural Sciences (UAS – Alnarp, Szwecja). Atraktanty były umieszczane w pułapkach przyżyciowych typu unitrap. Warunki pogodowe w czasie badań terenowych były bardzo sprzyjające do przeprowadzenia odłowów przy pomocy feromonów. Było gorąco (temperatura powietrza powyżej 25° C) i słonecznie. Obecność kilku gatunków potwierdzono na podstawie ich żerowisk.

Składam podziękowania dr Adamowi MALKIEWICZOWI za pomoc i cenne wskazówki.

Pennisetia hylaeiformis (LASPEYRES, 1801)

- Paszków (UTM: XR08), 2 stare żerowiska na malinach.
- Duszniki Zdrój (WR98), stare żerowisko na krzaku maliny, rosnącej przy drodze do Zieleńca.

Podawany przez STEPHANA (1924), bardzo licznie odławiany w Paszkowie (KOKOT 2006).

Sesia apiformis (CLERCK, 1759)

- Starkówek (XR08), 9 VI 2007, stare otwory wylotowe na przydrożnych topolach.
- Duszniki Zdrój (WR98), 10 VI 2007, stare otwory wylotowe na przydrożnych topolach.

Podawany z Lewina Kłodzkiego (STEPHAN 1924) i Paszkowa (KOKOT 2006).

Paranthrene tabaniformis (ROTTEMBERG, 1775)

- Starkówek (XR08), 8–9 VI 2007, samiec w pułapce z feromonem opracowanym dla *P. tabaniformis* (PRI).
- Duszniki Zdrój (WR98), 10 VI 2007, stare żerowisko na przydrożnej topoli.

Podawany przez STEPHANA (1924) i KOKOTA (2006).

Synanthedon scoliaeformis (BORKHAUSEN, 1789)

- Piekielna Góra ad Polanica Zdrój (XR08), 8–9 VI 2007 – 8♂♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. tipuliformis* (UAS), 2♂♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. apiformis* (UAS), pułapki wisiały na starych brzożach, rosnących przy drodze z Polanicy do Szczytna.
- w połowie drogi łączącej miejscowości Polanica i Szczytno (XR08), 8 VI 2007 – 3♂♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. tipuliformis* (UAS), 1♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. scoliaeformis* (PRI), pułapki wisiały od godziny 11 do 18.
- rezerwat „Szczeliniec” (WR99), 10 VI 2007, taras widokowy, alt. 900 m n.p.m., obserwacja przylotu 5♂♂ do pułapki z feromonem opracowanym dla *S. tipuliformis* (UAS), w godzinach południowych. W czasie 20 min obserwacji 2♂♂ spośród 5 obserwowanych znalazły się w środku pułapki wywieszanej w miejscu odsłoniętym, nasłonecznionym i w sąsiedztwie brzoż.
- Polanica Zdrój, park zdrojowy (XR08), 9–10 VI 2007 – 1♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. tipuliformis* (UAS).
Dotychczas *S. scoliaeformis* nie był podawany z Ziemi Kłodzkiej.

Synanthedon spheciformis (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

- Paszków (XR08), 8 VI 2007 – 1♂ przyleciał do pakietu feromonów około godziny 13.
- Polanica Zdrój vic. (XR08), 11 VI 2007 – 1♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. tipuliformis* (PRI), usytuowanej wśród rzadkich nadrzecznych zarośli olchowych, rosnących przy drodze z Polanicy do Szczytna. Pułapka zawieszono o godzinie 10 i zebrana ok. 16.
Podawany z Paszkowa (KOKOT 2006).

Synanthedon formicaeformis (ESPER, 1783)

- Paszków (XR08), 8–10 VI 2007 – 10♂♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. formicaeformis* (PRI). Pułapka zawieszona była w sąsiedztwie zarośli wierzbowych.
Podawany z Paszkowa (KOKOT 2006).

Synanthedon soffneri ŠPATENKA 1983

- Duszniki Zdrój (WR98), 8–9 VI 2007 – 5♂♂ w pułapce unitrap z feromonem opracowanym dla *S. soffneri* (PRI). Pułapka usytuowana była na zrębie, na nasłonecznionym zboczu w dolinie Strążyskiej; 1♂ w pułapce z tym

samym feromonem, zawieszanej na skraju lasu przy cieku wodnym o kamienistym dnie. Obie pułapki były oddalone od siebie o ok. 400 metrów.

Pułapki z optymalnym feromonem opracowanym dla tego gatunku, były wywieszane w czasie badań w Paszkowie oraz w okolicach Dusznik Zdrój. Są to dotychczas jedyne miejsca występowania tego gatunku przeziernika w naszym kraju (KOKOT 2005; MALKIEWICZ, KOKOT 2006). Ponadto kilka pułapek z tym samym feromonem było zawieszonych wzdłuż całej drogi z Zieleńca do Dusznik (Dolina Strążyska i Dolina Górnej Bystrzycy), zazwyczaj w obecności rośliny żywicielskiej gąsienic tego przeziernika – *Lonicera nigra* L. Nie udało się jednak stwierdzić tego gatunku na innych stanowiskach. Pomimo tego wydaje się, że badanie rozsiedlenia *S. soffneri* przy pomocy pułapek feromonowych jest najbardziej skuteczną metodą (PRIESNER 1993). Stwierdzenie żerowisk tego gatunku jest trudne. Gatunek możliwy do stwierdzenia w Polsce w innych częściach Sudetów oraz Tatr, gdyż był podawany z Tatr Słowackich (LAŠTŮVKA, LAŠTŮVKA 2001).

Synanthedon myopaeformis (BORKHAUSEN, 1789)

– Starkówek (XR08), 8–10 VI 2007 – 2♂♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. myopaeformis* (PRI).

Stwierdzony w Kłodzku w pierwszej połowie XX wieku (STEPHAN 1924) i od tego czasu w Kotlinie Kłodzkiej ponownie nieodnotowywany.

Synanthedon vespiformis (LINNAEUS, 1761)

– Starkówek (XR08), 8–10 VI 2007 – 1♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. vespiformis* (PRI), pułapka zawieszona na skraju dąbrowy.

– Polanica Zdrój (XR08), 9–11 VI 2007 – 1♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. vespiformis* (PRI), pułapka zawieszona na skraju dąbrowy.

Podawany przez STEPHANA (1924) i KOKOTA (2006).

Synanthedon tipuliformis (CLERCK, 1759)

– Paszków (XR08), 8–10 VI 2007 – 1♂ w pułapce z feromonem opracowanym dla *S. tipuliformis* (PRI).

Stwierdzony w Kłodzku w pierwszej połowie XX wieku (STEPHAN 1924) i od tego czasu w Kotlinie Kłodzkiej ponownie nieodnotowywany.

Bembecia ichneumoniformis (DENIS et SCHIFFERMÜLLER, 1775)

– Starkówek (XR08), 9 VI 2007 – żerowisko na *Lotus corniculatus* rosnącym przy drodze.

Podawany z Jakubowic (STEPHAN 1924) i Paszkowa (KOKOT 2006).

SUMMARY

11 species of clearwing moths (Sesiidae) were recorded in June 2007 in the western part of Kłodzko Land. Most specimens were attracted by means of synthetic sex pheromones placed in the unitraps. The occurrence of *S. soffneri*, the species lately recorded first time in Poland, (KOKOT 2005) was confirmed. Three species *S. scoliaeformis*, *S. myopaeformis* and *S. tipuliformis* are reported for the first time from the study area.

PIŚMIENICTWO

- KOKOT A. 2005: *Synanthedon soffneri* ŠPATENKA, 1983 (Lepidoptera, Sesiidae) nowy gatunek dla fauny Polski. Acta ent. Siles., **12-13**: 163-164.
- KOKOT A. 2006: Motyle większe (Macrolepidoptera) okolic Paszkowa w Górach Bystrzyckich. Przyroda Sudetów, **9**: 95-120.
- KOKOT A. 2007: Badania nad przeziernikami (Lepidoptera: Sesiidae) południowo-zachodniej części Polski z zastosowaniem feromonów. Acta ent. Siles., **14-15**: 39-44.
- LAŠTŮVKA Z., LAŠTŮVKA A. 2001: The Sesiidae of Europe. Apollo Books, Stenstrup, 245 ss.
- MALKIEWICZ A., KOKOT A. 2006: Nowe dane o rzadkich gatunkach motyli (Lepidoptera) na terenie Borów Dolnośląskich i Sudetów – kontynuacja III. Przyroda Sudetów, **9**: 87-94.
- PRIESNER E. 1993: Pheromontest an einer sudbayerischen Population von *Synanthedon soffneri* ŠPATENKA, 1983 (Lep. Sesiidae). NachrBl. Bayer.Ent., **42**: 97-107.
- STEPHAN J. 1924: Die spinnerartigen Nachtschmetterlinge der Grafschaft Glatz. Iris, Dresden, **38**: 186-219.

RECENZJE – REVIEWS

Agnieszka DRABER-MOŃKO 2004: Calliphoridae. Plujki (Insecta: Diptera). Fauna Polski. Tom **23**. Warszawa. 662 ss., 2062 rysunki (w tym 22 rysunki barwne).

Plujki (Calliphoridae) to znane wszystkim duże muchy zazwyczaj bardzo efektownie ubarwione – zielone, niebieskie lub granatowe o metalicznym połysku oraz dużych, wypukłych czerwonych lub czerwono-brunatnych oczach. Jako koprofagi, nekrofagi, a zwłaszcza pasożyty mają ogromne znaczenie gospodarcze. W Polsce i krajach ościennych, a więc w Europie Środkowej, występuje 71 gatunków plujek, z których 20 ma duże znaczenie sanitarne i epidemiologiczne, przenoszą one, bowiem, wiele chorób (m.in. wirusy poliomyelitis).

Monografia stanowi kompendium wiedzy o tej rodzinie muchówek występujących w Europie Środkowej, obejmujące obok bardzo obszernej i wyczerpującej części ogólnej, klucze do oznaczania gatunków oraz diagnozy rodziny, podrodzin, rodzajów i gatunków. Wszystko to bogato ilustrowane i „wypieszczone” z ogromną troską o najmniejsze szczegóły oraz poprawność naukową. Dodatkowo autorka dołączyła klucze do oznaczania stadiów przedimaginalnych – a więc dla prawie połowy gatunków dostępne są opisy wszystkich stadiów roz-

wojowych, a dla dalszych 20% gatunków – wszędzie tam, gdzie to było możliwe, opisy i klucze przynajmniej dla niektórych stadiów rozwojowych. Doskonałe barwne rysunki dorosłych much (przynajmniej po 1 rysunku dla rodzaju) znakomicie ułatwiają oznaczanie.

W bardzo obszernej części ogólnej dużo uwagi autorka poświęciła morfologii i anatomii stadiów dojrzałych oraz wszystkim znanym stadiom rozwojowym (jaja, larwy I, II i III stadium oraz poczwarki) – jest to obecnie jedyne opracowanie na świecie obejmujące tak szczegółowe i obszerne omówienie wszystkich stadiów. Wartość opracowania podnosi bogaty materiał ilustracyjny – doskonałe, czytelne rysunki oraz fotografie.

Najwięcej miejsca w części ogólnej poświęcono bionomii plujek i zagadnieniom z bionomią związanych. Jest to jak najbardziej uzasadnione, gdyż larwy plujek pasożytują na ssakach (w tym na ludziach), ptakach, gadach, płazach i rybach oraz bezkręgowcach. Autorka omówiła przypadki muszyc u ludzi tak drobiazgowo, że monografia powinna trafić do środowiska medycznego, zwłaszcza, że w monografii jest osobny rozdział poświęcony larwoterapii. Podobnie, omówienie muszyc u ssaków i innych kręgowców przesądza o jej dużej wartości dla lekarzy weterynarii. Dodatkowym atutem opracowania jest spis wszystkich znanych gatunków żywicielskich.

Wobec braku w Polsce opracowań dotyczących entomologii sądowej monografia w części poświęconej plujkom nekrofagicznym i ich bionomii oraz ich stosunkom konkurencyjnym na padlinie wypełnia tę lukę, zwłaszcza, że wykorzystaniu plujek w medycynie sądowej Autorka poświęciła osobny, obszerny rozdział. Wiele dodatkowych wiadomości, które przydatne są zarówno w entomologii sądowej jak i w archeologii oraz etnologii czytelnik znajdzie w kilku miejscach, gdzie omówiono aktywność dobową plujek oraz podano długość okresu rozwoju poszczególnych stadiów larwalnych.

Monografia jest pierwszym takim opracowaniem Calliphoridae w języku polskim. Szczegółowo omówiono w nim 66 gatunków z 17 rodzajów i 7 podrodzin występujących w Polsce oraz 5 gatunków, których występowanie w kraju jest bardzo prawdopodobne. Przy każdym gatunku podano wszystkie synonimy oraz miejsce przechowywania okazów typowych (opisowych). Wobec faktu, że plujki są u nas zbadane dobrze, wartość tej monografii będzie trwała i przez wiele lat będzie ona służyć polskim przyrodnikom, lekarzom medycyny i weterynarii, zootechnikom, pracownikom medycyny sądowej, służb sanitarnych i epidemiologicznych.

Dzięki kluczom do identyfikacji bobówek monografia będzie cenną pomocą również dla archeologa i etnologa, jako, że w odkrywkach archeologicznych i grobowcach znajdowane są bobówki różnych muchówek, a skład gatunkowy fauny towarzyszącej człowiekowi może wiele powiedzieć o warunkach życia i obyczajach ludzi w przeszłości.

Jedyną słabością opracowania jest pewne rozproszenie informacji – zapewne nie do uniknięcia, jeśli nie chce się powtarzać.

Wielkim atutem monografii jest bibliografia, która obejmuje ponad 1100 pozycji i jest opracowaniem samym w sobie, gdyż obejmuje niemal wszystkie pozycje literaturowe mające związek z plujkami.

Podsumowując, należy stwierdzić, że ogromna praca, jaką Autorka włożyła w przygotowanie monografii przełożyła się na bardzo wysoką jakość opracowania. Opracowanie zostało przygotowane w języku polskim rozmyślnie, gdyż skierowane jest właśnie do polskich specjalistów z wyżej wspomnianych dziedzin. Można ubolewać, że monografia nie została wydana również w języku angielskim, bowiem poza Polską też istnieje zapotrzebowanie na takie opracowanie (wcześniejsze opracowania anglojęzyczne pochodzą z 1991 roku i dotyczą tylko Fenoskandii, z kolei opracowania rosyjskie z lat 1969 i 1970 wymagają już uwspółcześnienia).

Wydaje się jednak, że bariera językowa dla świata okazała się niezbyt szczelna, gdyż od specjalistów z różnych krajów napływają entuzjastyczne recenzje określające monografię jako przykład najwyższego mistrzostwa naukowego, pod którą to opinią z przyjemnością się podpisuję.

Elżbieta WEGNER, Muz. i Inst. Zool. PAN, Warszawa